Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle
TyV@eduskunta.fi

Viite: Lausuntopyyntö asiana K 7/2022 vp Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022

Asia: Vanhusasiavaltuutetun lausunto

Kiitämme mahdollisuudesta lausua näkemyksiä kertomuksesta.

Vanhusasiavaltuutettu on uusi, itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka lakisääteisenä tehtävänä on edistää ikääntyneiden oikeuksien toteutumista. Osa tätä tehtävää on seurata lainsäädännön kehittämistä ja toimeenpanoa sekä yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioida niiden vaikutuksia ikääntyneisiin.

Arvioimme yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomusta ikääntyneiden ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa on käsitelty laajasti ja kattavasti valtuutetun tehtäviin liittyviä aihepiirejä ja ehdotetut toimenpiteet edistävät yhdenvertaisuuden toteutumista.

Ikä on yksi syrjintäperusteista. Ikäsyrjintä on Suomessa edelleen yleistä, kuten näkyy esimerkiksi eläkeläisjärjestöjen etujärjestön EETU ry:n toteuttaman 55-84-vuotiaille suunnatun kyselyn tuloksista. Ikään liittyvä mahdollinen toimintakykyisyyden heikentyminen vaikeuttaa monilla itsenäistä selviytymistä ja hankaloittaa yhdenvertaista osallistumista yhteiskuntaan. Eläketulot ovat noin 14 prosentilla alle suhteellisen köyhyysrajan (THL) ja tämä vaikeuttaa päivittäistä elämää. Iäkkäiden palveluiden riittämättömyys ja palveluiden kattavuuden heikentyminen, tarkoittaa sitä, että iäkkäistä osa jää ilman välttämättä tarvitsemiaan palveluita (Kröger ym. 2019 YP-lehti). Koronapandemian aikana tehdyt rajoitukset olivat kaikkein tiukempia ympärivuorokautisen hoidon piirissä asuville vanhuksille ja estivät kokonaan kasvokkaiset tapaamiset ja siten rajoittivat heidän muutenkin heikkoa oikeuttaan perhe-elämään.

Moniperusteinen syrjintä aiheuttaa erityisen vaikeita tilanteita myös iäkkäille henkilöille, esimerkiksi harvaan asutulla seudulla asuva iäkäs vammainen ja pienituloinen henkilö voi kokea suuria vaikeuksia välttämättömien palveluiden saamisessa. Suomessa myös kasvaa niiden iäkkäiden määrä, joiden äidinkieli ei ole suomi ja ruotsi, myös he voivat kokea moniperusteista syrjintää.

Näiden seikkojen perusteella on hämmästyttävää, miten vähän ikäsyrjintään perustuvia yhteydenottoja on tullut Yhdenvertaisuusvaltuutetulle. Esimerkiksi koronapandemian aikaisista rajoituksista on yhteydenottoja ollut runsaasti aveihin, Valviraan ja Eduskunnan oikeusasiamieheen. Vanhusasiavaltuutetun toiminto perustettiin yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston yhteyteen itsenäiseksi ja riippumattomaksi viranomaiseksi. On todennäköistä, että vanhusasiavaltuutetun toiminnan kautta myös yhdenvertaisuusvaltuutetun toiminta tulee entistä tunnetummaksi iäkkäiden keskuudessa ja tämä saattaa lisätä ikäsyrjintään liittyviä yhteydenottoja yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoon.

Vanhusasiavaltuutettu kannattaa yhdenvertaisuusvaltuutetun esittämiä suosituksia yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Suosituksista erityisen tärkeinä pidämme seuraavia:

Suositus: Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle annetaan mahdollisuus määrätä hyvitystä samassa yhteydessä, kun se arvioi onko syrjinnän kieltoa rikottu. Tämä suositus vahvistaisi syrjintää kokeneiden oikeusturvaa.

Suositus: Yhdenvertaisuuslakiin kirjataan YK:n vammaisten ihmisten oikeuksien yleissopimuksen velvoitteet kohtuullisiin mukautuksiin ja ennakolliseen varautumiseen vammaisten henkilöiden erityistarpeisiin. Esteettömyyden edistäminen on koko yhteiskuntapolitiikan kannalta yhä tärkeämpää, kun kaikkein iäkkäimpien määrä jatkaa kasvuaan tulevina vuosikymmeninä ja he tarvitsevat esteettömän asuinympäristön itsenäisen toimintansa tueksi

Suositus: Yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi tehdään lainvalmistelun osana perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia ja arvioitavat väestöryhmät tunnistetaan valmistelussa varhain ja tehdään tarvittaessa sidosryhmäyhteistyötä.

Vanhusasiavaltuutettu on toiminut Suomessa vasta viisi kuukautta ja jo nyt olemme havainneet sen, miten vähän lainvalmistelutyössä on koottu tietoa iäkkäiden tilanteesta tai sitä ei ole tehty käytännössä ollenkaan ja miten vähälle huomiolle on siten jäänyt myös vaikutusten arviointi eri iäkkäiden ihmisten ryhmien kannalta. Osa tätä ongelmaa on se, että jopa viranomaistahot jättävät yli 65-vuotiaat tai yli 75-vuotiaat tai yli 80-vuotiaat kokonaan ulos tiedonkeruista. Tällöin heistä ei tiedetä yhtä paljon kuin nuoremmista eikä näin ollen voida arvioida yhtä hyvin lainsäädännön vaikutuksia heihin.

Suositus: Hyvinvointialueiden rahoituskehystä on seurattava tarkasti muun muassa vammaisten henkilöiden subjektiivisten oikeuksien toteutumiseksi. Tätä suositusta on myös seurattava siitä näkökulmasta miten iäkkäiden vammaisten subjektiivinen oikeus palveluihin toteutuu ja erityisesti miten se

toteutuu iäkkäänä pysyvästi vammautuneiden kohdalla. Vanhusasiavaltuutetulle tulleiden yhteydenottojen perusteella vaikuttaa siltä, että iäkkäänä pysyvästi vammautuneilta on evätty heidän oikeutensa vammaispalveluihin iän perusteella eikä vastaavia palveluita ole muutoin mahdollista saada. YK:n vammaisten ihmisten oikeuksien yleissopimus ei määrittele ikää vaan se lähtee yhdenvertaisesta oikeudesta palveluihin.

Suositus: Asunto-osakeyhtiölain uudistuksessa tulee varmistaa yhdenvertaisuus ja esteettömyys YK:n vammaisten ihmisten oikeuksien yleissopimuksen velvoitteiden mukaisesti.

Suomalaisen ikäpolitiikan tavoitteena on ollut se, että lähes kaikki iäkkäät henkilöt voivat asua omissa kodeissaan toimintakyvyn ongelmista tai sairauksista huolimatta. Tämä vaatii kuitenkin sitä, että kaikin keinoin edistetään asumisen esteettömyyttä myös silloin, kun asuinympäristössä tehdään remontteja.

Suositus: Sähköinen tunnistautuminen toteutetaan yhdenvertaisesti kaikille ja lainsäädäntöä kehitetään tämän pikaiseksi toteuttamiseksi. Digitaaliset palvelut toteutetaan niin, että ne ovat saavutettavia kaikille. Digitukea järjestetään riittävästi.

Vanhusasiavaltuutettu saa viikoittain yhteydenottoja siitä, miten vaikeaa monen iäkkään on toimia nopeasti digitalisoituneessa yhteiskunnassa ja millaisia vaikeuksia on heidän läheisillään puolesta asioinnissa. Ilman digipalvelujen käyttöä on yhä vaikeampi ja myös kalliimpi tulla toimeen. Digitaitojen hankkiminen ja ylläpitäminen sekä laitteiden hankinta ovat monelle mahdottomia asioita ja vanhusasiavaltuutetulta onkin kysytty, onko lainsäädännössä jo määrätty kaikki hankkimaan digilaitteita ja käyttämään niitä, kun peruspalveluissa asiointi ei ole enää onnistunut ilman niitä. Yhteiskunnan kannalta huolestuttavaa on se, että digitalisoituneet palvelut ovat lisänneet iäkkäiden riippuvuutta muun muassa sosiaalipalveluista eli he eivät enää ole voineet itsenäisesti hoitaa samoja asioita kuin aikaisemmin. Suuri enemmistö yli 75-vuotiaista on internetin ja sähköisten palveluiden ulkopuolella (Rasi & Taipale 2019, Gerontologia-lehti). Vanhusasiavaltuutetun näkökulmasta vaikuttaa siltä, että tarvitsemme lainsäädännön, joka turvaa digitaitojen opiskelun elämän loppuun asti ja digipalveluiden yhdenvertaisen saavutettavuuden. Samoin tarvitsemme säädökset, jotka valtakunnallisesti turvaavat asioinnin ilman digilaitteita.

Monien ikääntyneiden ihmisten kannalta on erittäin tärkeää vahvistaa yhdenvertaisuutta varmistamalla palveluiden tarjonnan monikanavaisuus viranomais- ja välttämättömyyspalveluita digitalisoitaessa.

Helsingissä, kesäkuun 6. päivänä 2022

Vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo

Vanhusasiavaltuutettu, PL 24 Valtioneuvosto
puhelin: 029 566 6900
Sähköposti: vanhusasia@oikeus.fi
www.vanhusasia.fi